

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

122:2 • 2002

Historiens røst

Av May-Brith Ohman Nielsen

En historiekultur defineres av de tankefigurer, verdier og logikker som preger den, av formen på den sosiale interaksjonen på dette kulturelle feltet og av de uttrykk denne gir seg i materiell kultur og historie-understøttende rekvisitter og formidlingsprodukter. Det er når en historieforståelse gir seg uttrykk i et mønster av sosial eller politisk praksis, at den utgjør en historiekultur.¹

En historiekultur kan ha sitt forklarende, strukturerende og legitimerende tyngdepunkt i ulike mentale figurer:

- I begivenhetshistoriske versjoner og tolkningen av disse (deres betydning eller årsak/ virkningsforståelse).
- I forståelsen av grunnleggende samfunnsmessige strukturer (på det sosioøkonomiske, sosiokulturelle og politiske plan).
- I grunnleggende narrative figurer (som stukturerer hendelser og forhold i begripelige plot).
- I mytiske eller religiøse forestillinger og referanser eller i grunnleggende rotmetaforer i språkssystemet.
- I estetiske idealer.

Viktige kriterier for å identifisere en historiekultur er: Gruppen har en rimelig felles forståelse av hvordan akseptable versjoner og tolkninger av fortida etableres. Disse kan være alt fra tradisjon, autoritetsutsagn eller ulike vitenskapelige paradigmer. Gruppen har en rimelig felles forståelse av historiedimensjonens sosiale og kulturelle verdi, en didaktikk om en vil.

Alle historiekulturer, som alle historieverasjoner, impliserer et menneske-

1. Innlegget bygger på utdrag av doktoravhandlingen: *Jord og Ord. En studie av ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet. Bondepartiet 1915–1940*, Bergen 1997. For en bredere framstilling og fullstendige referanser samt utvidet litteraturliste, se denne.

Dr philos May-Brith Ohman Nielsen, f 1962, är førsteamanuensis i historia vid Høgskolen i Agder och Høgskolen i Bergen. Hon har framför allt arbetat med ideologier, språk och tanke-mönster i förhållande till materialitet, politik och organisering. Ett par publikationer som bör nämnas i detta sammanhang förutom hennes avhandling *Jord og ord. En studie av ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet. Bondepartiet 1915–1940* är och *Bondekamp om markeds makt* och *Trauste menn ved Svarvarnuten*.

Adress: Institutt for historie, Høgskolen i Agder, serviceboks 422, 4604 Kristiansand, Norge.
E-post: may-brith.o.nielsen@hia.no

syn. Makten over minnet fungerer særlig i denne dobbeltheten: Historieforståelsen gir materialet til det menneskesynet som kommer til uttrykk i våre sosiale praksiser. Menneskesynet setter på sin side rammer for, eller legger føringer på våre historieførståelser.

Kognitive mønstre i historiekulturer

Det grunnleggende spørsmål for å analysere makten over minnet, som en historiekultur, er tosidig:

1. Hva er det som *griper* oss når minnet har makt over vår tenkning og identitet?
2. Og *hva* er det makten fungerer gjennom når den har grep på vårt minne?

Den meningsbærende kapasiteten til historieversjonen kan ligge

- i gjenkjennelige og lettfattelige tankefigurer, ofte dikotomier.
- i gjenkjennelige og klare fortellinger med et gjenkjennelig plot.
- i intertekstualiteten, i dialogen eller spillet med andre tekster, fortellinger og forestillinger.
 - i et sett av "evige sannheter", absolutter, til å forankre og sannsynliggjøre fortellingen gjennom.
 - i tenkemåter der tro og syntetiserende tankemønstre har forrang framfor analytiske og kritiske tilnærminger.
 - i en estetikk og dens logiske og etiske implikasjoner.

"Muldens evangelium"

Som mennesker kan vi overskride vårt materielle her og nå med våre tanker. Vi kan reflektere over vår tid, sette vårt liv inn i et lengre perspektiv. Til det trenger vi fortellinger, for tidsforståelse kan ikke postuleres i påstandens form. Vi må fortelle den fram. Fortellingen er en grunnkategori i menneskers forståelse av tid, og dermed av forholdet mellom fortid, nåtid og framtid. Fortelling er også en grunnkategori vår måte å forklare hendinger, samfunnsforhold og utvikling på. Vi kan vanskelig forestille oss (en) verden uten fortellinger. En fortelling som figurerer verden for oss på en plausibel, tilgjengelig og attraktiv måte, kan derfor lett få stor makt over vårt minne.

I vår kulturkrets har noen grunnfortellinger hatt spesielt stor betydning for vår måte å forstå på. Vi tenker ofte *gjennom* dem, i paralleller til disse, når sider ved samfunnets utvikling skal beskrives og forklares. Formingen av

og den politiske funksjonen til historiefremstillingen i Landmandsforbundet er et godt eksempel på to ting: 1. Fortellingens identitetsskapende og mobiliserende funksjon. 2. Hvordan bibelske metaforer og plot kan fungere som gode og gjenkjennelige tankefigurer for å bygge opp og formidle "nye" historier slik at disse virker kjente, sanne og avgjørende viktige.

Historier er del av den sosiale verden historikerne selv studerer. De tilhører og hjelper til med å produsere den selvsamme verden som de forteller om. Relasjonene mellom historie og fortelling har ideologiske og politiske aspekter. Historiene som historikerne forteller går inn i den sosiale verden, der de konstruerer *semantiske rom* som agenter kan forfølge sine mål innenfor. Slik kan historier bli brukt som våpen i kampen for makt, for sosial erkjennelse og for tilkjennelse av knappe ressurser. Historier kan forandre historien.

Der kommer en tid i et hvert folks saga, da den historiske sans vaagner, da nationen og dens enkelte grupper og samfundslag ikke nøies med bevisstheten om livet i dag eller med strævet for livsoppholdet i morgen, men spør sig selv: Hvor staar vi nu? Og hvordan er vi kommet hit? Hvorledes kan vi løfte litt paa det slør, som aarhundreder og aartusener har lagt over vaare forfædres liv her paa jorden? – Disse spørsmål melder sig ikke pludselig, men litt efter litt og med stigende styrke og klarhet. De forutsætter overalt en viss grad av kultur og aandelig modenhet. De lave-restaaende folk kjender dem ikke, og kun de høierestaaende lar sig ikke nøie med eventyr og sagn, men kræver sikker viden. Saa langt er vi nu naadd, ikke bare nogen enkelt av os, men større og større kredse av folket, og ikke minst bønderne.

Slik innledet historikeren Oscar Albert Johnsen sin bok *Norges Bønder. Ut-syn over den norske bondestands historie* da den kom ut i 1919. Johnsen var professor ved Historisk Institutt, Universitetet i Oslo. Boka skulle mobilisere bøndene gjennom å vekke deres historiske bevissthet, skrev Johnsen til Landmandsforbundets formann Johan E Mellbye. Han sa dette om hvorfor Landsmandsforbundet sto så sentralt plassert i hans historiebok, som "resultatet" av bøndenes lange historie:

Da jeg i sin tid bestemte mig for at gi en folkelig- vitenskapelig fremstilling av bondestandens utvikling i fortiden, sto det klart for mig, at jeg matte søke at tilrettelægge grundlinjerne i bondestandens utvikling i fortiden og paavise deres forbindelse indbyrdes og med de viktigste bevægelser inden bondeverdene i vor egen tid. [...] Jeg vilde at boken ikke bare skulde være

en fortelling om underholdende tilstande og interessante tilstande i fortiden og heller ikke en blot og bar lesebok, men at den ved at vise bøndene deres stoldte historie i sammenheng i lyset av den almindelige historie og av nutidens forskning skulle kunde virke som et manende tilrop til denne landets eldste stand med de rike traditioner, og derved ikke alene vække dens interesse for sin egen fortid, men maaske ogsaa styrke den i dens arbeide for landets fremtid. [...] når boken i den utstrekning som sket har vundet bifald hos bønderne og deres ypperste førere, saa tør jeg deri se et vidnesbyrd om, at mit arbeide ikke har vært forgjæves, og at det i nogen grad ialfald har virket og fremdeles vil kunne virke efter sin hensigt. Og det vil for mig være den bedste belønning.²

Boka bygget på en foredragsrekke om norsk bondehistorie som Johnsen hadde holdt på oppdrag fra forbundet i årene 1916–1917. Forbundet utga foredragene som hefter fra 1917 av, og bondeorganisasjonens aviser og blad agiterte sterkt for boka da den forelå. Blant annet ble det understreket at verket hadde "samfundsoppgaver at løse", og at det hadde "opfyldt alle de store forventninger, som stilledes til det ved dets første fremkomst. Det har vundet ualmindelig sterk tilslutning utover landsbygden". Samtidig formante man bevegelsen: "Gid nu da særlig bønderne mandjevnt vilde slutte sig om dette verk, saa det blev en folkebok i ordets bedste betydning! Læsningen av den vil vække fornøden selvbevissthet og – ansvarsfølelse." Og fikk boken oppslutning, ja da hadde den stort ideologisk og politisk potensiale for bevegelsens kollektive bevissthet: "Boken tekner til at bli en likefrem ypperlig historiebok."

I 1916 kom Sigvart Hasunds bok *Landbrukets historie i skisse og omrids*. Hasund var rektor ved Norges Landbrukshøyskole, også han med sterk tilknytning til Landmandsforbundet. Og i 1917 utga Knut Hamsun sin berømte roman *Markens grøde*, som han mottok Nobelprisen for i 1921, en roman som i stor grad bygger på det idegrunnlaget Landmandsforbundet hadde mobilisert på de foregående årene. Den ble derfor svært godt mottatt i disse kretsene. J O Aashamars bok: *Norsk Bondereisning* kom også ut i 1921.³ Aashamar var styremedlem i Landmandsforbundet. Hans bok åpnet slik:

Det er ikkje mange aar sidan namnet bondereisning kom i bruk um den rørsla blandt dei norske bøndene, som maalmedvite og sterkt krev heil

2. Brev fra Oscar Albert Johnsen til Johan E Mellbye 18.01.1920, Mellbyes arkiv, boks 16, Riksarkivet, Oslo.

3. J O Aashamar satt i styret til Landmandsforbundet. Framstillingen og synspunktene i Aashamars bok *Norsk Bondereisning*, Kristiania 1921, har flere referanser som støtter seg på, siterer og gjengir synspunkter i Johnsens framstilling av bondestandens historie. Se blant annet s 23, 25, 27, 31.

jamstelling paa alle umkverve for bondefolket med dei andre klassor i samfundet. Men tingen sjølv er gamal og har sine røter i vaar søge heilt attende til den myrkaste nedfallstidi i det fjortande og femtande hundradaaret, ja paa eit vis kann ein segja heilt attende til den gamle sogetidi.⁴

Med andre ord: Bondereisningen var ikke noe nytt, men en uløselig del av historien og i pakt med den.

Historier kan skape *kollektive identiteter*, ved å gi grupper en felles fortid å forholde seg til. Fortellinger kan få mennesker til å handle. I en stolt fortid kan grupper av mennesker hente passiviserende virkelighetsflukt eller legitimere sine sosiale ambisjoner. En fortid av undertrykkelse kan gi mennesker sosial apati til å innordne seg, eller visjoner om endring og sinne til å reise seg. Identiteter er i endring, slik historien er det. Kollektiver oppstår og faller fra hverandre i prosesser der mennesker finner skiftene materiell og kulturell mening i endrende sosiale og politiske omstendigheter. Fortellinger om fortida utfører praktisk arbeid som kulturelle verktøy som både former selvbilder, virkelighetsforståelser og dermed sosiopolitiske realiteter.

Politisk ideologi kan enkelt defineres som: Ideer om hvordan samfunnet bør være og om hvordan det kan bli slik. Disse tar utgangspunkt i en oppfatning av hvordan samfunnet er og hvorfor det er blitt slik. Definisjonen framhever forestillinger om forholdet mellom fortid, samtid og framtid, altså historiesyn. Historiesynet kan være fragmentert, implisitt og ureflektert. Det kan også artikuleres gjennom streng analyse. Eller, det kan fortelles fram. Slik blir historier *ideologiernes inkarnasjon*.

Fortellinger trenger ikke å ha tradisjonelle eller personlige aktører. De kan, for eksempel, handle om forholdet mellom jord, arbeid og kapital. Dette er trekk som har vært særlig tydelige på 1800- og 1900-tallet, og særlig manifest i de klassiske ideologiske -ismene. Alle framtrer de som fortellinger: Adam Smiths fortelling *Wealth of Nations* er liberalismens grunnfortelling som fra 1770 årene av inspirerte oppgjøret med merkantilismens reguleringsøkonomi. Karl Marx' *Kapitalen* er fortellingen om hvordan samfunn med ulike produksjonsmåter har etterfulgt hverandre gjennom historien, og om hvordan det kapitalistiske samfunnet etter hvert – og nødvendigvis – må etterfølges av det kommunistiske. På samme måte spilte historikerne sentrale roller i nasjonsbyggingsprosessene i Europa gjennom 1800- og 1900-tallet ved å gjøre land og folk til hovedaktører i store historiske fortellinger. Slik ga de viktige innspill til nasjonalismene.

4. Aashamar 1921, s 2.

Også nazismen måtte skape sine historiske grunnfortellinger for å aktivere makten over minnet i sin politiske kamp. Jean Pierre Faye har i boka *Narratives of National Socialism* vist hvordan Hitler og NSDAP systematisk bygget opp sin versjon av historien gjennom en massiv kjede av fortellinger der partiet framsto som svaret på alle Tysklands problemer. Og partiets ideer kunne slik framstilles som det moderne uttrykket for Tysklands iboende egenskaper og potensiale og for alle tyskeres drømmer og ønsker for seg og sitt land. Ja, for landets forhåndsbestemte historiske misjon.⁵

I Norge var perioden fra ca 1890 til 1950, og kanskje mest konsentrert 1905 til 1935 klassekampens mest intense periode i landet. De to største bevegelsene i vårt hundreår, arbeiderbevegelsen og bondebevegelsen mobiliserte store grupper i befolkningen bak sine politiske krav og synspunkter. Dette var mobilisering omkring omfattende og eksplisitte politiske ideologier, bygget forestillinger om fortida uttrykt gjennom fortellinger. En kan godt si at hvert parti hadde sin versjon av Norges historie og sin måte å bruke og uttrykke denne på. Leverandørene av de respektive bokverkene var ofte profesjonelle historikere, professorer ved Universitetet. Men omkring og parallelt med disse samlede hovedframstillingene utviklet de ulike sosiopolitiske gruppene erindringspolitiske praksiser, artefakter og argumenter til bruk i den direkte politiske kampen.

Slik partiet Venstre før 1905 hadde Ernst Sars og etter unionsoppløsningen Wilhelm Keilhau som sine historikere, hadde også arbeiderbevegelsen og bondebevegelsen sine. Edvard Bull d.e. og Halvdan Koht var arbeiderbevegelsens. For Bull, som tilhørte den radikale og revolusjonære fløyen i årene 1918–1930, var det industriarbeiderklassen som var historiens helter og framtidige seierherrer. For Koht var det småkårsfolket, den store framtidige alliansen av arbeidere og norske småbønder som følge av mobilisering og bevisstgjøring ville overta samfunnsledelsen. Arbeiderbevegelsen var bare neste trinn i den bondereisningen som deres foreldre og besteforeldre satte i gang på 1800-tallet. Boka si fra 1926 kalte han derfor *Norsk bonde-reisning*. Både Bull og Koht hadde sentrale verv i Arbeiderpartiet, Koht som utenriksminister fra 1935–1945.

Bondebevegelsen utviklet sine historiefortellinger da Landmandsforbundet hadde sin store mobiliseringsperiode i årene før og under første verdenskrig, en mobilisering som ledet til opprettelsen av Bondepartiet i

1920. Da talte Landmandsforbundet 69 000 medlemmer fra hele landet, Finnmark unntatt. Trolig representerte også dette det mest planmessige og ambisiøse forsøket på å forme kollektive identiteter og definere klasseinteresser gjennom å tilegne seg makt over minnet og anvende denne for politisk bruk.

Men ser vi bare på de politisk inspirerte, eller tolkede, historiefortellingene som ble distribuert fra sentralt hold, på *avsendersiden*, vil vi ikke forstå hvorfor de vant gehør og ga god mening for så mange. *Mottakersiden* må også studeres, og særlig *dynamikken mellom* sentralbaserte, lokale og personlige erindringsuttrykk. For at en sentral avsender vil skaffe seg makt over minnet ved å formidle sin versjon, betyr ikke at den faktisk *får* det. En forutsetning er at deres versjon av historien er akseptabel, tilforlatelig og attraktiv for målgruppen. Skal historieverjonen være det, er det en stor fordel, ja ofte avgjørende, at den faller sammen med hverdagserfaringer, med kognitive og emosjonelle strukturer og et verdigrunnlag som har appell og gir mening og verdi til dem det er myntet på. I dette tilfellet ser vi hvordan de samme historikere og forbundslederne insisterte på at den lokale historien *var* bøndernes historie. Og videre, at denne lokale historien ikke sto i motsetning til, men utgjorde de grunnleggende bestanddelene av den virkelig nasjonale historien, historien om jordbruket og landets bondebefolkning. Ja, det var nettopp som bønder *fra et sted*, ei bygd, at bøndene var selve fundamentet i den nasjonale historien og den nasjonale kulturen.

I tråd med dette opprettet Landmandsforbundet i 1920 Nemda for nasjonal stil. Under denne igjen ble det etablert et Bøndernes bygningskontor som utarbeidet tegninger for boliger, driftsbygninger og innbo i nasjonal stil, det vil si tilpasset eldre lokal byggeskikk blant bøndene. Parallelt med denne ble det etablert en husflidskomité som arbeidet for rekonstruksjon og standardisering av bunader (nasjonaldrakter) bygget på eldre draktttradisjon (eller fragmenter av den) i de ulike lokalsamfunnene. Bunadene ble også tatt i bruk ved større politiske sammenkomster. Husflidskomiteen arbeidet også for forforskning og utvikling av standardmodeller for annet utstyr til hjemmene. Ungdomsarbeidet i forbundet omfattet blant annet arbeid for å verne, restaurere og tilbakeføre gamle gjenstander til bygdekirkene. Innenfor sin historiekulturbygging utga også forbundet sanghefter, julehefter, årbøker og kalendere, så både hverdag, høytid og fest kunne preges av den riktige historiske rammen. I 1936, etter at bondeorganisasjonen hadde mistet grepet om Bondepartiet, opprettet den også en komité for Ættegransking og Rase-

5. Her basert på John B Thompson: "Narratives of National Socialism. An Analysis of the Work of Jean Pierre Faye", i John B Thompson, *Studies in the Theory of Ideology*, Cambridge 1984, s 205ff.

hygiene. Denne delte ut diplomer til dem som kunne vise at familien hadde bodd 200 år sammenhengende på garden, eller vise ættetavlen sin langt tilbake i historien.

Fra 1920-årene av ble landsmøtet i bondeorganisasjonen bevisst lagt til steder som hadde historiens sus over seg og kunne forsterke den rette historieforståelsen. Steder, som etter forbundsledelsens mening, viste den sterke forbindelsen mellom bøndenes og statens historie. For å illustrere dette ble det framført store historiske spel (tablåpregede skuespill med mange aktører ute i det aktuelle terrenget), med omhyggelig regisserte tekster, rekvisitter, symboler og fakter. For å skaffe flere arenaer for historiekulturen ble dødsdagen til Norges viktigste helgen, kristningskongen Olav den hellige i år 1030, Olsok, gjort til nasjonal festdag for bøndene over hele landet. Da ble det holdt store stevner, både nasjonalt og lokalt, i bondeorganisasjonens regi. Denne identifikasjonen med historien som forbundsledelsen arbeidet innenfor, antok etter hvert slike dimensjoner for formannen Mellbye at han tilvis forsøkte å figurere seg selv som inkarnasjonen av sin kjente morfar, historikeren P A Munch og som en ny Olav den hellige i kamp for å vinne bøndene for en ny tro.

Bredden i, og omfanget av, den erindringspolitiske aktiviteten, og de ressursene som ble satt inn i denne, var i årene 1915–1940 desidert størst i bondebevegelsen. Bevegelsens sentrale historiker Oscar Albert Johnsen, holt ofte den historiske innledningen ved åpningen av forbundets årsmøter fra 1917 av. Samtidig var han sentral i opprettelsen av Landslaget for lokalhistorie i 1920, der han også var første formann. Landslaget har vært initiativtaker, veileder og inspirator for veldig mye av den lokalhistoriske forskningen i Norge, en tradisjon som har vært sterk i Norge gjennom nye av 1900-tallet, men som særlig tok fart rundt 1920. Blant annet utga landslaget fra 1922 av storverket *Norske bygder*, som skildret historien og bondekulturen i de ulike jordbruksområdene.

Påstanden til Landmandsforbundets ledende ideologer var, at bøndene *var* nasjonen og at historiebevissthet var deres sosiale og kulturelle *plikt* mot sitt land. Oscar Albert Johnsen sa det slik i *Norges bønder*:

Endnu sterkere end i fortiden brænder dog nutidslivet denne sandhet ind i bondens bevissthet. Der kræves i vor tid et videre samhold, en større almenaand end i gamle dage, en mere bevisst klassefølelse og en mere aktiv fædrelandskjærlighet. Den enkelte saavel som de smaa grupper rives med av strømmen og kan intet utrette mot den; men samlet er bønderne

en magt, som endnu i lang fremtid kan lede utviklingen i den retning de selv vil, forutsat at de følger med sin tid og har en tilstrekkelig vaaken samfundsfølelse. Mor Norges øine er rettet paa bønderne, nu mere end nogensinde. At de samler sig til bevisst kamp for sitt livssyn og sine interesser, er ikke bare en klassesak, men en nationalsak. I en tid, da nye samfundsklasser uten rot i vaar historie vil paatvinge landet sin vilje, endog under trusler om vold og borgerkrig, vil alle nationale interesser samle sig om bondefylkingen. Vi venter at den skal gaa i brodden og lede utviklingen fremover i norsk leid paa norsk grund. Der kan være meget, som skiller bønderne, bosted, livsvilkaar m.m.; men der er viktigere ting som knytter dem sammen: Landlivet og gaardsdriften skaper fælles økonomiske interesser, slegtskap i livssyn og tænkesæt; jorden, som nedarves fra far til søn, gir grobund for fædrelandskjærlighet av solidere og inderligere art end den fabriken og storbyen alene kan fremelske; den felles historie er også et mægtig sammenknyttende baand. Den norske bondestands historie er paa en gang saa særpreget og national som ingen av de øvrige samfundsklasser.⁶

Gjennom historieskrivingen kunne Landmandsforbundet ta bøndenes fortid til inntekt for sitt politiske prosjekt: Fortellingene ga bøndenes fortid et mål og en mening. De påførte fortida en langstrakt teleologi opp mot dagen i dag, predikerte veien videre, inn i framtida.⁷ Landmandsforbundets nestformann omtalte sitt politiske budskap som "Muldens evangelium". Det hadde sterke bibelske plot og appellformer:

Menneskets urinstinkt søker til jorden, der foregaar en samvittighetenes vækkelse, naar Landmandsforbundet forkynder muldens evangelium.⁸

Uttrykket evangelium framhever vesentlige sider kvaliteter ved denne ideologien: Den holistiske ambisjonen, de religiøse konnotasjonene og den nærmest religiøse oppfatningen av nasjonalstatens- og jordbrukets historie, og dermed også av nasjonens framtid, som avgjørende bestemt av forholdet mellom menneskene og jorden, mellom nasjonen og dens dyrkbare land.

Hvis vi ser på vort program, hvis vi er med i bevegelsen, vil vi få et sterkt indtryk av at der er et nyt livssyn, som arbeider sig frem. Et nyt livssyn, der ikke bare tar sigte på materielle verdier, på at rydde vore udyrkede vidder og skaffe vort jordbruk levelige vilkår, men også på å bevare og skape åndelige livsverdier for land og folk.

6. Oscar Albert Johnsen, *Norges bønder. Utsyn over den norske bondestands historie*, Oslo 1919, s 2.

7. Johnsen 1919, kap "Bondestandens organisation", s 399–410 og "Fremtidslinjer", s 411–418.

8. *Landmandsforbundet* 1918, s 197.

Slik uttrykte formann Mellbye seg i det årlige agitasjonsforedraget som skulle leses opp i alle kretslag i Bøndenes uke i 1919.⁹ Og fortsatte:

Jorden skal dyrkes ikke bare med legemlig kraft, men med ånd og tanke, og dette praktiske sunde arbeide under Guds frie himmel gir sindet likevegt og balance, en balance som ikke trænges minst i vort offentlige liv.¹⁰

Ideologien hadde en opprinnelsesmyte, en syndefallsmyte og en syndeflodsmyte. Den forkynte et budskap om å gjøre bot og vende om, og den hadde en sterk appell om å tro, "tro på jorden". Fra bevegelsens fremste talere kom det fra 1918 av også stadig oftere advarsler om en nært forestående nasjonal og sosial apokalypse, en historisk apokalypse som bare avverges om en opprettet et eget politisk Bondeparti. "Muldens evangelium" ga ny kraft til figuren bonden som politisk aktør.

I tillegg til religiøse figurer og bibelske fortellingsplot, gjorde dette historisk-politiske evangeliet bruk av lettkjennelige og lettfattelige tankefigurer. Knappt noen steder finnes det flere etablerte metaforer enn i Bibel og bonde-næring. Disse metaforene var med å bygge bildet av den evige, antidialektiske bonde, selve samfunnsfundamentet, bærerene av stabiliteten. Bondebevegelsens ideologer kunne aktivere metaforer som allerede fantes i folks bevissthet og utnytte gjenkjennelsens fortrinn i propagandaen.

Bondeideologiens språk og forestillinger møtte derfor mindre mental friksjon: "Muldens evangelium" hadde fordelen av å reflektere selve grunnmetaforsystemet i språket, rotmetaforene: Gjennom å ideologisere ord og begreper fra dagligspråket, kunne den syntetiserende ideologien utvikle seg langs assosiasjonslinjer i språket som tjente som kognitive transmittere, for ideologiske impulser.

Rotmetaforene bandt tankesystemet sammen. De var skapt av bondeideologiens kjernebegreper. Kjernebegreper er her ord som både har et konkret, materielt og et abstrakt, symbolsk innhold. Dermed kan de fungere med ulik abstraksjonsgrad og aktivere assosiasjonskretser med varierende omfang. Sentrale kjernebegreper var dyrke, jord, slekt, blod, kultur, odel, fedrene. Begrepenes mytiske funksjon er avhengig av at de derigjennom unndrar seg presisjon, at de flyter mellom meningsnivå og kan binde sammen ulike tanke-

9. Mellbye 1919, s 8. Se også Mellbye i *Jonsok*. Mellbye brukte "Bondesangen" som illustrasjon av sitt budskap. Se også åpningstalen på landsmøtet i 1919 i "Foredrag og forhandlinger fra Norsk Landmandsforbunds landsmøte 1919", s 6–9.

10. Ibid.

figurer til helheter, uten å gå den kjølige veien om analyser og argumentasjon. Syntesen lå klar i språket.¹¹ Agrarideologene kunne snøre dette virkelighetsbildet tettere sammen gjennom slagord, repetisjon, retorikk og suggesjon.

Jeg vil illustrere dette gjennom et eksempel: Sentrum i det språklige og ideologiske nervesystemet var kjernebegrepet dyrke. *Dyrke* har mange betydninger som følge av sin opprinnelige metaforiske styrke. Derfor inneholder det en syntetiserende energi som gjorde det til et kjernebegrep i denne agrarideologien. Dyrke betyr å få kulturvekster til å gro, å kultivere intensivt. Dyrke betyr også å tilbe, å prise Gud eller en idé (kult). Dyrke betyr dessuten å utøve en kunstart, et håndverk eller et fag med lidenskap. Og fordi dyrke også er et synonym til kultivere, som blant annet betyr å kultivere menneskesinnet til et høyere kulturnivå, konnoterer det også med denne meningen. Dyrke var derfor det semantiske premisset for makrosyntesen i denne ideologien: Det inkluderte Gud (et begrep som må være det maksimalt syntetiserende uttrykk), jorden (der livet kommer fra og dit mennesket returnerer til sist), kultivering av menneskesinnet og kultiveringsprosessen i samfunnet, lidenskap (flammende taler og emosjonell energi i stedet for kald statistikk, ekspertkunnskap og presise argumenter) og tro (romantisk tiltro som substitutt for resignert realisme). Agitasjonen appellerte: Dyrk jorden! Det var et makroideologisk imperativ, en utvidet arbeidskommando. Det var "muldens evangelium". Det hadde mytens trekk: det betegnet, det forkynte, det brakte forståelse og det påbød.¹² Og, for dem som søkte det, lå det et evighetsperspektiv i sentrum eller utkanten av assosiasjonskretsene rundt de sentrale metaforene i ideologien. Slik tilbød dette "muldens evangelium" et helt livssyn – kledd i ord om jord.

Skapelses- og dyrkningsmetaforikken lød slik i bondebevegelsens nasjonalsang, Bondesangen.

All kultur er dyrken / først og fremst av jord;
Der er moderstyrken / først bak pløgen gro.
Samfundslivet frem / bygd og by og hjem.
Første bonden var / hele landets far.

Jord du er vaar moder / over alt ennu.
Skifter livets goder / trofast bliver du.

11. Det er dette fenomenet Roland Barthes kaller "myten som stjålet språk"; myten smyer seg inn i språket og koloniserer det. Roland Barthes, *I tegnets tid*, Oslo 1975, s 187.

12. Barthes 1975, s 173.

Ligger hvor du la / bygder hvor vi ga,
Aarvisst enn idag / aandens underlag.

Jorden skal du ære / hellig er din jord.
Bonde skal du være / hedersnavn i nord.
Signe Gud enhver / som sin jord har kjær.
Mens sitt liv han saar / paa sin grund og gaard.¹³

Oppgitt av Landmandsforbundets viktigste ideolog, landbruksskolestyrer Olav Sendstad:

Mot hele denne utvikling maa der sættes en sund idealisme. [...] den, som bøier sig over den jord, slegten er sat til at underlægge sig i ansigtets sved – til at dyrke, dyrke og ikke bare høste. Slegten har begynt sitt liv i en have. En have maa dyrkes, og jo mere vi formaar at bringe havens metoder ind i slegtens husholdning, des lykkeligere blir slegten. Dette kalder jeg sund idealisme.¹⁴

Slik uttrykte han syndefallsmyten:

Plogskrækkens farsott har herjet landet vort, – både materielt og aandelig.¹⁵

Landmandsforbundets ideologer og historiefortellere hevdet at mennesket var født konservativt, og ville bevare sitt rene konservative sinn såfremt det ikke mistet kontakten med jorden. "Den mand som dyrker sin jord tenker ikke paa noget ondt."¹⁶ Dette var også en av hovedtankene i Ny jord-ideologien: gi de jordløse jord for å forhindre at de ble sosialister. Mange av de sentrale personene i Landmandsforbundet var på dette tidspunktet også aktive i ledelsen av foreningen Ny jord.¹⁷ (Også denne foreningen var oppkalt etter en Hamsunroman. Tidligere het den Norsk selskap til emigrasjonens

13. Se Mellbyes kommentar til denne i *Jonsok* 1916 s 7, og i "Foredrag og forhandlinger fra Norsk Landmandsforbunds landsmøte 1919", s 9. Se også Skuggevik i "Foredrag og forhandlinger fra Norsk Landmandsforbunds landsmøte 1918", s 24.

14. Olav Sendstad, *Selvhjulpens økonomi – privat og nationalt set – belysning av landets produktionslove*, Kristiania 1918, s 38.

15. Sendstad 1918, s 38.

16. *Landmandsposten*, leder 17.02.1919. Se også Sendstads tale på landsmøtet i 1919 i "Foredrag og forhandlinger fra Norsk Landmandsforbunds landsmøte 1919", s 80.

17. Foreningen skulle bekjempe emigrasjonen gjennom å tilrettelegge billige områder til nyryddingsbruk for jordløse. Navnet "Ny jord" fikk den noen år etter stiftelsen. Inspirasjonen er åpenbar. Jmfør også den andre henvendelsen "til statsmakterne" fra landsmøtet i 1914, referert i Dietrichsons rapport fra 1914, "Foredrag og forhandlinger fra Norsk Landmandsforbunds landsmøte 1915", s 8.

bekjempelse, men skiftet navn for å passes inn under det nye idéregimet). Jorden oppdro mennesket! Derfor var et sterkt landbruk ikke bare nødvendig for landets selvstendighet og forsvarsevne.

For det andet trænger vi et kraftig landbruk for folkets skyld. Landbruget er nationens evige ungdomsbrød. Dette praktiske, sunde arbeide under Guds frie himmel gir sindet likevekt og balance. Arbeidet er ikke monotont og sløvende som i industrien, hvor hvert haandgrep ofte maa gjentas tusende gange, ja et helt liv igjennem, og virker smidig baade på krop og sjæl. [...] Og saa er bonden bærer av traditionerne. Paa de gamle odels-gaarde, de som ikke er solgt for guld eller gaar som andet løsøre fra haand til haand, der har ofte slægten levet i hundreder av aar. Det stykke jord har farfars far ryddet og tat op. Det træ er plantet av en ikke fjern stammor. Og vi trænger traditionen dobbelt i vort traditionsløse land; det er den der skal binde sammen fortid og fremtid i vort splittede folk. Bondens sunde sans er nødvendig for en sund politik. Derfor ser ogsaa de samfund-styrtende elementer sin værste hindring i bonden.¹⁸

Radikalismen ble ofte betegnet som rotvelting – rotvelting i samfunns-skipnaden.¹⁹ En annen av bevegelsens store talere sa det slik "Ei ureidd hev gaat yver folket. [...] Uhugnaden og helseløysa som fylgde med, saag dei ikkje med ein gong".²⁰ Menneskesinnet hadde mistet den åndelige kontakten med jorden, og framtiden var avhengig av at "folkehugen røter seg i fedrajordi",²¹ og at barnas hjerter ble vendt mot forfedrene. Slik var menneskesynet deres og estetikken dikotomiserende, todelende: Bondestanden skapte, beskyttet og forsvarte det gode og vakre i verden. De bar det estetiske verdensbildet, de var livets voktere – *dyrkerne*.

Høsterne var negativbildet deres: Mannen, Jorden og Vorherre var tre-enigheten som skapte nasjonen. Industriarbeidernes og handelskapitalens representanter undergrov den, materielt og åndelig. De representerte de ned-brytende krefter i landet, "de tærende stender"²² i by- og industrisamfun-

18. Mellbye 1918, s 7f. Se også Klaus Sletten om sosialposten i. "Foredrag og forhandlinger fra Norsk Landmandsforbunds landsmøte 1918", s 55–59.

19. Jon Skeie, *Vor jordbrukspolitikk*, Kristiania 1915, s 40.

20. I artikkelen "Heim og arbeidsliv" i *Jonsok* 1918, s 38. Se også Svein Morens prolog til landsmøtet i 1916 i *Jonsok*, s 5.

21. Eskeland, op cit. Se også J L Hirschs i *Jonsok* i 1916 s 3 og 34f og videre lsum s 40–44.

22. Selve formuleringen av begrepsparet som "de tærende og de nærende stender" er gjort av Aadahl. Nationen 09.04.1919. Aadal knytter i sine lederartikler, og sine bidrag til "landmandsforbundet", begreper som disse til "høsterne" passiv, kravstor, egoisme, utpining av samfunnet, konsum, lidenskapsløs, kynisk, dekadent, snyltende etc. Se f eks Nationen 14.06.1919, 20.02.1920, og Enger i "Foredrag og forhandlinger fra Norsk Landmandsforbunds landsmøte 1918", s 60 samt Seland s 24f.

nene. Nasjonens høstere var forbrukerne som konsumerte og ikke produserte høyverdige produkter. Det var alle dem som ikke kunne forsørge seg ved sitt eget arbeid, enten de levde av å selge sin arbeidskraft til industrien og det offentlige, eller de som handelsmenn levde av å vegetere på bondens slit. De holdt til i mørke, trange, tettbodde områder med dekadent kultur, umoral og kriminalitet.²³ Høsterne var den delen av nasjonen som hadde forlatt, sviktet og forrådt jorden. Nå foraktet de den stand som var trofast mot jorden og motarbeidet bøndenes uegennyttige slit til nasjonens beste. Disse menneskenes liv var formet av *tvilen*. Nasjonens tvil på jorden hadde førte ungdommen inn i fabrikkene og til Amerika.

De sterke arme har ikke funnet løn nok hos hjembygdens jord. Intet har lønnet sig, og den "tvilens" spire, som alt fra barnearene av blev plantet ind i sjælen, bar sin frugt. Det blev til den lange reise over Atlanteren eller det uvante liv inde mellem de surrende hjul. [...] Meget hjerteblood er rendt ved den hittil førte økonomiske politik, [...] Men Norge tapte mest! Hun led tap blant sine beste sønner og døtre og hun tabte store deler av sig selv.²⁴

Grunntankegangen i syndefallssyntesen var slik: "Slegten har begynt sit liv i en have",²⁵ og i dette paradiset var det kommet inn to slanger: Verdensmarkedet, kapitalismen, hadde krøpet inn fra kysten langs jernveier og med innsjøbåter. Den ble båret fram av handelsmenn som lokket bøndene med billig mel så de selv sluttet å dyrke sin jord.²⁶ Slik ble de fanget i kommersialismen.

Industrien som var kommet inn fjordene og oppover elvene, og arbeiderne langs anleggsveier og jernbaner,²⁷ var den andre slangen som hadde sneket seg inn i paradiset. Sosialismen var eplet. Eplet var opphavet til en annerledes, analytisk, kunnskap om godt og ondt. Den anviste andre klassifiseringskategorier; som splittet i stedet for å snøre sammen.

Liberalismen fristet bøndene til å høste og til å svikte sin jord for falske lønnsomhetsforestillinger. Sosialismens tankeverden snek seg inn i bygdefolks bevissthet og truet syntesens fortryllelse.

23. Jon Skeie i agitasjons- og valgprogramheftet 1915, s 15f.

24. Dietrichson 1918, s 12. Se også Eskeland i *Jonsok* 1918, s 38f og 103.

25. Jf Sendstad forran.

26. Skeie, op cit 1915. Se også Tollef Kilde i "Foredrag og forhandlinger fra Norsk Landmandsforbunds landsmøte 1918" s 33. Se også Eskeland "Heim og arbeidsliv" i *Jonsok* 1918, s 11–39, særlig 31–35. Se også Johnsen i *Bondestandes organisation* særtrykket av *Norges bønder* som forbundet ga ut i 1919, s 4.

27. Se bl a debatten om post 6 på landsmøtet i 1915, "Foredrag og forhandlinger fra Norsk Landmandsforbunds landsmøte 1915", s 40ff.

Syndfloden var den store utvandringen til Amerika i årene 1850–1914, der bare de trofaste, rettferdige få ble tilbake og holdt historien og troen på jordbruket oppe:

To store strømme [...] gaar som følge av en uheldig politikk ut av landet, – den røde og den gule. Arbeidskraften, den røde strøm, maa gaa ut, naar vi ikke sikrer den arbeide i eget land. Arbeidskraften og kapitalen vil altid følges ad, selv om de ikke alltid er saa særdeles enige. De følges ogsaa ad ut av landet.²⁸

Syndfloden var en følge av høstingslandbruket som gjorde folk arbeidsløse og jaget dem vekk:

Samtidig laa Amerikas nye jord og kalte paa nye folk. Der forstod man at vurdere menneskene, der søkte man ved alle midler at trekke dem til sig. Hos oss saa man paa menneskene som noget der tæret paa nationens kraft og økonomi. [...] Nu bor omtrent 2/5 av den norske nation i fremmede lande. Hvor 3 nordmenn er samlet, er der to pladser tomme – det er stillingen i dag.²⁹

Olav Sendstad forkynte at disse prosessene var selvforsterkende og førte til en enda mer ekstensiv drift av landets jord, på grunn av mangel på arbeidskraft. Dermed ville etterspørselen øke ytterligere i forhold til produksjonen. Den økte etterspørselen måtte igjen møtes med økt import av matvarer, særlig av korn, noe som igjen førte til mangel på innenlandskapital.³⁰

Det er et svindingsled sat ind i vort næringsliv. Det er de magre kjøer som spiser og spiser og aldri blir fete. Det er forarmelsesbakterienes værk i vor jord ført ind i nationens økonomi.³¹

Arbeid og kapital måtte kanaliseres tilbake til jordbruket. De måtte underordne seg jorden, modernæringen, ikke av hensyn til bøndene, men av hensyn til nasjonens beste. Alt hang sammen: bonden måtte dyrke sin jord, slik nasjonen måtte sette i verk dyrkningsprosessen i sin nasjonale økonomi – historien måtte gjenopprettes gjennom å skape likevekt i samfunnet.

Den brede vei gikk over Atlanteren, men den smale sti gikk over myrene,

28. Sendstad 1915c, s 8f.

29. Sendstad 1915c, s 10f. Jf også Sendstad 1915b, s 4ff.

30. Skeie oppga i valgheftet dette til et tap på 12 milliarder av kapitalverdien av folkets arbeidsevne i 1913. Skeie 1915.

31. Sendstad 1915a, s 16.

opp til de udyrkete vidder – slik som Isak gikk den, hovedpersonen i Hams-unromanen *Markens grøde*. Denne smale sti var botsgangen, som både nasjonen, bøndene og den enkelte måtte gå. Dette krevde en nasjonal vekkelse, der en erkjente og tok lærdom av historien og vendte tilbake til den:

Arbeidet med plog og hakke maa nyte samme rang og ret i national omsorg som arbeidet i fabrikk og verksted. Vi har negtet denne likeret; dette er en folkesynd som nu maa sones. [...] Nationen maa nu i gjerning vise, at den vil vende om.

Også Landmandsforbundets ledende ideologer ble figurert i en Bibelsk intertekstualitet. Kornideologen Olav Sendstad ble omtalt som "Kornapostelen" og Mellbye kalte ham en Josef som hadde advart Faraos om de sju fete og de sju magre kyr og sagt at det måtte bygges kornmagasiner over hele landet. Men det norske folket og dets ledere hadde ikke vært like lydhøre som Faraos.³²

Dikotomiseringssystemet

"Muldens evangelium" var en appell om en måte å oppfatte virkeligheten på, den bygget på en markant historiefortolkning og støttet seg på sentrale religiøse og agrare metaforer og et mangfoldig og velregissert sett av praksiser og rekvisitter. "Muldens evangelium" fortalte jordbrukerne at deres yrke var det viktigste av alle, at de var de livgivende og rettferdige krefter i folket og at hverdagsslitet deres var hellige og samfunnsbærende handlinger. Frelsen lå i at de selv og nasjonen erkjente at det var slik: "Men nasjonen maa lære at se det, lære at forstaa det, lære at tro det."³³ For det var et spørsmål om å "tro", insisterte forbundsledelsen. Menneskene måtte la denne historieforståelsen "gripe sjælen" sin.³⁴

Men i det at man insisterte på at det var en *tro*, kunne man også avvise å argumentere med andre som hadde mer analytiske og empiriske tilnæringer til jordbruksnæringsens og samfunnets problemer. Og en kunne advare om hvor mye alvorlig som sto på spill om en begynte å tvile, å stille spørsmål: Vernet om det gode og vakre i verden – slik fungerte makten over minnet som ideologisk disiplineringsredskap innad i bondebevegelsen. Den forhindret folk i å tenke nytt, og skremte andre fra å lytte til de som gjorde det.

32. Mellbye 1918, s 11.

33. Dietrichson 1918; Sendstad 1915c, s 14.

34. "Foredrag og forhandlinger ved Norsk landmandsforbunds 22. landsmøte i Bergen 1918", s 8, NBA. Redaktør Aadahl i Nationen delte utopien i sine optimistiske øyeblikk. Se ledere i Nationen 14.01.1919, 11.02.1919, 22.02.1919, 26.02.1919.

Skremselen og makten fungerte gjennom et bredt sett av dikotomier som fungerte som kognitive strukturer for denne historieversjonen og underbygget påstanden om at verden besto av to typer mennesker, dyrkerne og høsterne.

I den historiske og politiske tenkningen til Landmandsforbundets ledende ideologer var disse dikotomiene sentrale:

Dyrkere	Høstere
Troende	Tvilere
Idealister	Materialister
Kvalitativt tenkende	"Masse-tenkning"
"Høye tanker"	"Små tanker"
"Store mænd"/"Store personligheter"	"Små menn"
"Ideenes herrer"	"Slaver av ideene"
Jord	Arbeid og kapital
Vekstmetaforer, livs-symbolikk	Sykdomsmetaforer, døds-symbolikk
Det vakre	Det stygge
Det gode	Det onde
Enighet	Uenighet (=opposisjon og kritikk)
Gud	"Moskva"
Talen	Tabellene
"Den kraftfulle røst"	"Heradsstyretutlingen"
"Bonden som landets adel"	Bøndene som landets proletariat
"Bondetanken"	"Proletarens innerste vesen"

Disse dikotomiene uttrykte to ulike typer verdener, mennesker og tenkemåter som var uforenlige. En der alt det gode var, som en måtte tro på. En der forfallet var, et forfall som grep den som tvilte på noe av det gode i Bondetanken. Det var enten – eller. Man kunne ikke være uenig på sentrale punkter og samtidig være i pakt med det gode og vakre i verden, eller med historien.

Klassedannelsen som funksjon av historieforståelsen

Bondeklassen, eller bondestanden, som de selv alltid omtalte seg som, ble formet i en tosidig prosess: Av de felles erfarte sosiale og materielle omstendighetene i årene før bondepartistiftelsen i 1920, og av de historiefortellingene Landmandsforbundet forkynte. Disse siste var avgjørende for forståelse av at bøndene i landet hadde felles, nasjonale interesser, slik at de

kunne mobilisere samlet politisk, for forholdene var ellers svært forskjellige i de ulike landbruksregionene. Klassedannelsen krevde at noen formulerte bondeenheten på en overbevisende måte og at de artikulerte enheten effektivt i en form som fenget, ble forstått og hadde en praktisk, synlig framtoning.

Norge hadde ikke *ett* bondesamfunn, men mange. Ingen klasse bodde så spredt, under så ulike forhold, og hadde så mange ulike særinteresser. Gardene og dermed velstanden var langt større på Østlandet enn i sør, vest og nord, der brukene i store områder var svært små, ja marginale. Ingen klasse var lokalisert så optimalt ugunstig for samlet rikspolitisk mobilisering. Klassen, enheten, ble også skapt av språk og fortellinger, gjennom å beskrive det som var "likt men forskjellig" blant bøndene og mellom regionene. Årboken *Jonsok's* strøm av fortellinger om bøndenes og landbrukets regionale historier var en orkestrering av den store historien om den norske bonden.³⁵ Den store historien var skapt og ble videreført av historikere, landbrukshistorikere, agronomer, skribenter og talere innenfor bondebevegelsen som mente at de "tolka bondens syn", ved at Landmandsforbundets ledelse hevet stemmen og hevdet at de "talte på vegne av bonden" – ja at det var bonden som talte når de forfattet sine resolusjonsforslag og holdt sine taler.

Begrepet *den norske bonden* var historisk i alle meninger av ordet. Det var videreutviklet av historikerne på første halvdel av 1800-tallet. Begrepet hadde en poetisk og en politisk aktiv fortid. Derfor var det et aktivum. Landmandsforbundet annekterte begrepet i disse årene, nettopp fordi det hadde en historisk semantikk knyttet til seg som var ideologisk og politisk attraktiv. Det var organisatorisk og politisk nyttig: Når forbundets ledere talte på organisasjonens vegne kunne de si at det var den norske bonden som talte. Konnotasjonene rundt ham sa også: dette er historiens røst! Slik ble det skapt forestillinger om et kollektivt subjekt; et kollektivt subjekt som enhver bonde kunne ha del i. En bonde kunne være bonden hvis han ville, oppfatte seg og oppføre seg i pakt med bildet av bonden, hans egenskaper, hans synspunkter og hans historie.

Åndshøvdningene, de store talerne i bondebevegelsen som forbundsledelsen holdt for å være åndsmenneskene blant dem, var de som kunne formulere

35. Dette er et av de grunnleggende trekk ved Landmandsforbundets hefte *Jonsok*, ved landsmøtearrangementene og ved Mellbyes taler som ved de fleste anledninger hadde "historiske innledninger". Forbundets historikk ble repetert i heftene som ble utgitt som "Veileder ved Norsk Landmandsforbunds landsmøter", ofte som gjenoptrykk. En variant av dette trekket er også personbiografiene av de store menn i bondereisningen, som hadde et aktuelt politiske sikte innad i bevegelsen. Se for eksempel *Veileder ved Norsk Landmandsforbunds jubileumsmøte i Kristiania 5.–7. februar 1921*, Norges Bondelags arkiv, Oslo.

og dedusere et samfunnssyn og kalle det for bondens. Bonden var et normerende og tankemessig disiplinerende meningskollektiv inkarnert i et mytisk individ – ofte med den uttalte eller stilltiende forstavelen den norske. Bonden var alle bøndene; summen av det gjennomsnittlige, det karakteristiske og det normative, hele bondestandens fortid og alle bøndenes politiske seire. Bonden fantes ikke fysisk. Han var skapt i språket, i språket om fortida, historiens språk. Likevel var han en realitet, en ideell realitet, skapt av en historieverson, utviklet og opprettholdt i en historiekultur. Den norske bonden skrev ikke brev til politikere i landbrukskomiteen eller funksjonærer i departementene. Den norske bonden ropte resolusjoner til "Riksmagterne"! Ofte var det selve ropet som var det viktigste. For ofte anviste resolusjonene ingen utveier og hadde ingen spesifikk adresse. Ropet skulle være en historisk ytring, historiens røst.

Etter hvert ble det imidlertid klart for Bondepartiets stortingsgruppe at Bøndenes problemer måtte løses av politikere i landbrukskomiteen og funksjonærene i departementene. Etter hvert ble "bonden" et *totalitært ord*.³⁶ Det hindret mennesker i å reflektere og tenke nytt da dette ble nødvendig. Det var den gamle retning i bondebevegelsen som videreutviklet og brukte det historiske begrepet Bonden, ofte mot bøndenes interesser og partiets arbeide for dem. Slik ble historiekulturen og dens meningsinnhold også en semantisk belastning for bøndene. Den historien som ga landets mange småbønder en historie om dem, som kunne bidra til å gi dem selvspekt og sosial oppvurdering og slik virke kulturelt og politisk frigjørende, kunne også bli brukt som politisk og ideologisk disiplineringsredskap i denne prosessen. Ved å si "bonden har alltid vært [...]" kunne en med større autoritet si til bøndene "og derfor må bonden alltid være [...] /aldri bli [...]". Forestillingene om fortida var en sentral del av det idégodset som utgjorde ideologien denne bondebevegelsen mobiliserte på i årene 1915–1930. På godt og ondt. Caset bondebevegelsen i Norge viser tydelig et sentralt trekk ved makten over minnet, slik den fungerer i forhold til å etablere seg, men også å forsvare seg selv i en seinere fase: I den grad ideologier søker å opprettholde dominansrelasjoner gjennom å presentere dem som legitime, tenderer ideologiene klart mot å anta en fortellende form.³⁷

36. Begrepet "totalitært ord" er ord og begreper som ved sitt meningsinnhold tjener til å opprettholde makt- og dominansrelasjoner, ord som er ikke-analytiske og analysehemmende, ord som får autoriteten sin utenfra, fra den sosiale og politiske posisjonen til de som ytrer dem.

37. Thompson 1984, s. 198f (oversatt av forfatteren).

Selvpåkallelisen var sentral i de appellative sluttsekvensene i denne historiskrivningen: Også Johnsen mente bonden gjorde sin *plikt* som samfunnsborger ved å hevde sine interesser:

Men saavist som bondens gjerning ogsaa har en social og national side, likesaavist har han en stilling at hævde som samfunnsborger, og skal dette kunde lykkes ham, skal han kunde fylde sin opgane mot sig selv og mot fædrelandet, da duer det i vore dage ikke at møte alene eller i smaaflokker uten samlende merke, da kræves der av bønderne, at de slutter sig sammen og skaper en landsorganisation, som vaaken og interesseret kan hævde bondestandens og bondenæringens sak til alle sider og paa alle omraader, ogsaa under valgkampen, i nationalforsamlingen og ved kongens raadsbord.³⁸

Dette samme synet ble hevdet i lanbrukshøyskolerektor Sigvart Hasunds bok *Landbrukets historie*, det var bondestandens plikt mot nasjonen og samfunnet å mobilisere for sine klasseinteresser. Hans bok sluttet slik:

Standsinteressene maa samle den hele bondestand [...]. Denne samling maa ikke alene ha formaal indad, men ogsaa være rettet utad. Det er bondestandens opgave at produsere livsmidler for det hele samfund og at danne den trygge nationale og økonomiske rygrad i samfundet som en velsituert bondestand alltid har været. Dette er ogsaa bondens ret. Naar bynæringenes folk i opgangstider glemmer dette og rives med i "dansen om guldkalven", og naar en kortsynt klassepolitikk vil lægge samfundets økonomi over paa et utenlandsk bondeunderlag istedenfor paa sit eget lands, da er det ikke alene fare paafærde for bondenæringen men for landet. *Omstændighetene har ført klassepolitikken med sig; det er bondestandens samfundsplikt at sørge for at den ikke selv blir en minimumsfaktor i samfundet, en skyssgut som hænger med bakpaa karjolen.* Kundskap, innsikt og en paa nasjonal grund bygget standsfølelse er de viktigste vilkaar for at hævde sig i denne interessekamp fremover. Bondestanden har vundet politisk frihet og en større opplysning end nogen sinde før, men saa er ogsaa de kræfter som tørner mot hinanden i nutidens økonomiske kampe meget større enn nogen sinde tidligere. Vil bønderne i de gamle kulturland klare sig i denne kamp? Vil de klare sig ogsaa i de "gode tider" naar den store kapitalmagt truer, frister og lokker?³⁹

Denne plikten til å mobilisere for sine samfunnsinteresser var ikke bare en plikt mot samtiden men en plikt mot fortiden, mot bondens historie.

Dette er viktig å forstå: klassedannelsen foregikk i mindre grad ved at bønder på hver sin side av steingjerdet – eller Langfjellene – solidarisererte seg direkte med hverandre, men ved at bønder på begge sider av gjerder og fjell forsto seg selv som en del av det kollektive subjektet bonden. Bonden samlet der særinteressene splittet. Ja, han kunne til å med få vestlands- og nordlandsbøndene til å støtte en politikk i strid med deres materielle interesser, som kravet om korntoll i 1915 (av klimatiske og topografiske årsaker dyrket vestlendingene og nordlendingene lite korn, og ville få dyrere mat med en korntoll).

Men når den nye retning i Bondepartiet rundt 1930 hadde andre synspunkter på hva som var god og virksom bondepolitikk, på hvem bøndene i Norge var og hva som tjente deres interesser best, kunne den gamle ledelsen avfeie dem uten diskusjon: Bonden var ikke slik! Bonden tenkte ikke sånn! Og jo sterkere opposisjonen fra den nye retningen i stortingsgruppen ble, jo flere bondeopptog, historiske spill og fester laget den gamle ledelsen i Landmandsforbundet (Bondelaget). Da kriseforliket mellom Bondepartiet og Arbeiderpartiet likevel ble inngått i 1935, mot den gamle ledelsens vilje, gjenutga de Oscar Albert Johnsen's historiebok *Norges bønder* fra 1920, utga en sangbok med alle de gamle bondesangene og opprettet nemda for ættegranskning og rasehygiene: Bøndene måtte ikke glemme hvem de var! Johnsen's bok sluttet slik:

Men nettopp bondens norske tradisjoner, maal og lynne gir ham et moralsk overtak over de andre samfundsklasser, en indre kraft, som han allermindst har raad til at gi slip paa. Thi han vilde da opgi sig selv. Det kan og skal under strævet for økonomisk fremgang ikke glæmmes, at bondens største fremtidsopgaver er av ideel natur. I troskap mot sig selv og sin fortid skal han holde vakt om vort land, om norskheten og alle nasjonale verdier.⁴⁰

38. Johnsen 1919; *Bondestandens organisation*, særtrykk av *Norges bønder. Utsyn over den norske bondestands historie*, Oslo 1919, s 1. Se også *Landmandsforbundet* 1918, s 199.

39. Sigurd Hasund, *Landbrukets historie*, Kristiania 1916, s 153f.

40. Johnsen 1919, s 418.

Summary: The Voice of History

A history culture is defined by the mental figures, values and logics that are involved in the commemoration of the past. But also by its form of social interaction, material cultures, historical requisites and means of historical mediation. It is when a certain understanding of history performs a pattern of social or political practice that it forms a history culture. History cultures will have their key points of explanation, structure and legitimisation in different mental figures. These can be: In certain series of events and their interpretation; in the understanding of basic social structures; in some narrative figures and plots; in mythical or religious ideas or references; in linguistic root metaphors or aesthetic ideals.

To identify a history culture we must also ask whether there is a more or less common understanding of how "acceptable" knowledge and versions of the past are established; by whom and with what "methods", and of the social and cultural value of history. The basic question for when analysing power and memory is two-sided: What *exactly* is it that captures our mind when memory has a strong power over our reasoning and identity? And how *exactly* does power function when it has a strong grip upon our memory?

This leads to the next question of what type of meaning has the capacity and the quality to form versions of history that we consider attractive, convincing, existential or true? The paper suggests six important elements: Recognisable and easily comprehensible mental figures, often dichotomies; recognisable and distinct narratives with a recognisable plot. Intertext – the dialogue, correspondence or associative links – with other texts, stories or images that "support" its cognitive credibility; "eternal truths" or absolutes that justify or verify a certain story; modes of thinking where beliefs and syncretistic cognitive patterns hold priority over analytical and critical modes of thinking; aesthetic judgement and its logical and ethical implications.

The paper presents a case study of the Norwegian Agrarian movement, 1915–1940, showing how all these aspects are involved in creating a strong history culture, using logics and mental figures that easily trap our mind.